

In het kader van de sloop van een huis in de Schepsmolenstraat 2 te Balen (provincie Antwerpen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv op 6 december 2012 een archeologische waarneming uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de provincie Antwerpen. Langs de kelder van het huis werden 4 sleuven onderzocht. Een vijfde sleuf werd bekeken na het verwijderen van de kelder zelf. In de Schepsmolenstraat, aan de samenvloeiing van de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete, stond volgens cartografische bronnen een watermolen, die in 1906 afgebroken werd. De vraagstelling bij dit onderzoek was dan ook of er van de molen nog restanten of eventuele vroegere versies te vinden waren.

BASISRAPPORT

ARCHEOLOGISCHE WAARNEMING

BALEN SCHEPSMOLENSTRAAT
(prov. ANTWERPEN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteurs: Veerle HENDRIKS, Lisa VAN RANS-
BEECK

Redactie: Raf TROMMELMANS, Bert ACKE

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2013/01

Afbeelding op schutblad: Omgeving Schepsmolenstraat.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opdrachtgever:	Provincie Antwerpen Dienst integraal waterbeleid – Departement leefmilieu Elisabethlei 22 2000 Antwerpen
Uitvoerder:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Bevoegde Vlaamse overheid:	/
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:	/
Projectleider:	Raf Trommelmans
Leidinggevend archeoloog:	Veerle Hendriks
Archeologisch team:	Lisa Van Ransbeeck
Plannen:	Tina Bruyninckx
Conservatie:	/
Materiaaltekeningen:	/
Start veldwerk:	06/12/2012
Einde veldwerk:	06/12/2012
Wetenschappelijke begeleiding:	/
Projectcode:	BASC12
Provincie:	Antwerpen
Gemeente:	Balen
Deelgemeente:	Balen
Plaats:	Schepsmolenstraat 2
Lambertcoördinaten:	X: 206723 Y: 205385 ; X: 206743, Y: 205365
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Beheer vondsten:	Archeologisch Depot Boomgaardstraat 22 2000 Antwerpen
Titel:	Archeologische waarneming Balen Schepsmolenstraat (prov. Antwerpen). Basisrapport.
Rapportnummer:	2013/01
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
4. ONDERZOEKSMETHODE	11
5. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN	13
5.1. STRATIGRAFIE.....	13
5.2. RESULTATEN	14
5.2.1. <i>Sleuf 1</i>	14
5.2.2. <i>Sleuf 2</i>	14
5.2.3. <i>Sleuf 3</i>	14
5.2.4. <i>Sleuf 4</i>	18
5.2.5. <i>Sleuf 5: onder de keldervloer</i>	19
6. BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN	23
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	25
8. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK	27
9. SYNTHESE	29
10. LITERATUUR	31
11. BIJLAGEN	33

2. INLEIDING

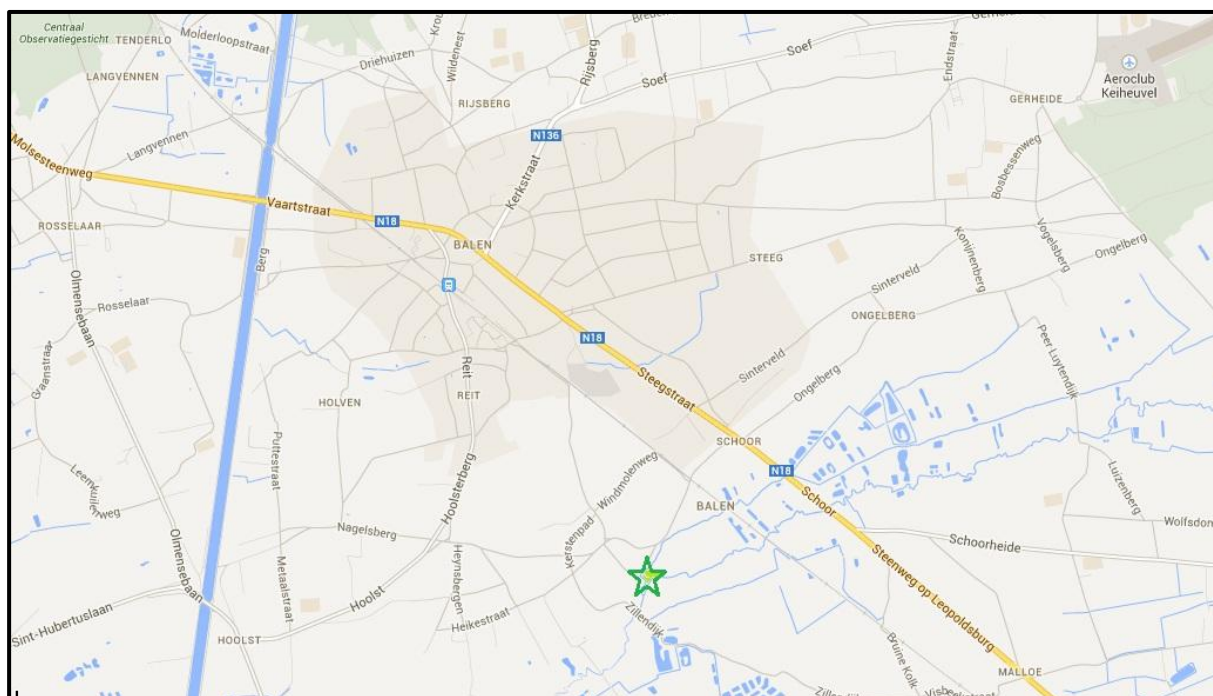
In de gemeente Balen (provincie Antwerpen) worden een aantal maatregelen genomen in verband met wateroverlast in het valleigebied van de Grote Nete. Eén van de gevolgen is het slopen van een 20ste eeuwse huis in de Schepsmolenstraat 2 te Balen. Het huis is gelegen in vallei-, habitat-richtlijn- en overstromingsgebied, aan de samenvloeiing van de Grote Nete en de Kleine Hoofdgracht. Dit gebied wordt bovendien geconfronteerd met een veranderende waterhuishouding ten gevolge van een toename van de kweldruk.¹

In het kader van deze werken voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv op 6 december 2012 een archeologische waarneming uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de provincie Antwerpen. Het onderzoek werd uitgevoerd in overleg met Joke Bungeneers (Dienst Erfgoed provincie Antwerpen).

In dit basisrapport worden de resultaten van de archeologische waarneming voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken wordt de site historisch gekaderd en wordt de gebruikte methodologie bij het onderzoek toegelicht. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verder onderzoek. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van foto's. Als bijlage zijn een situerings- en een overzichtsplan opgenomen. Bij het rapport hoort een DVD met daarop alle foto's, de plannen, de veldtekeningen, de inventarissen en de digitale versie van deze tekst.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan Joke Bungeneers en Jan Ronsyn (provincie Antwerpen) die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek.

¹ http://www.provant.be/binaries/5_6_tcm7-155817.pdf

Figuur 1: Overzichtskartaal met ligging van het onderzoeksgebied (© Google Maps).

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

De site is gelegen aan de samenvloeiing van de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete. Deze samenvloeiing bevindt zich in het gehucht Scheps waar de eerste dorpskern van Balen wordt gesitueerd. Er wordt vermoed dat deze dorpskern teruggaat tot in de Gallo-Romeinse periode, maar hier is geen concreet bewijs voor.²

In de middeleeuwen werd Scheps een leenhof met kasteel en watermolen (het “Hof van Scheps”). De legende van Sint-Odrada vertelt dat ze geboren werd in het “Hof van Scheps”. ¹⁴C-datering op haar relieken plaatsen haar leven tussen 660 en 780 n. Chr.³ Men vermoedt dat het “Hof van Scheps” in de vroege middeleeuwen ontstond uit een Romeins villadomein. Van de Romeinse periode zijn er geen aanwijzingen en oppervlaktevondsten wijzen eerder op een laatmiddeleeuwse datering.⁴ Vermoedelijk liet de leenman een kapel of kerk bouwen die de eerste kerk werd. Waarschijnlijk werd de kerk in de 13de eeuw verplaatst naar Balen-centrum. De pastorie zou in Scheps blijven tot een brand in 1630 en ze naar Balen-centrum verplaatst werd. Scheps behoorde tot een domein van de Sint-Amorsabdij van Munsterbilzen en werd in 1266-1267 overgedragen aan de abdij van Averbode. Het gehucht was een onafhankelijke meierij (tot aan de Franse revolutie) met een eigen rechtbank: de “Laatbank van Scheps”, deze was ondergebracht in het “Pannenhuis” (in het huidige gehucht Schoor).⁵

Zoals hoger vermeld bevindt de site zich aan de samenvloeiing van de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete. De Grote Nete kent nog een sterk meanderend verloop en verschillende zijlopen en grachten doorsnijden het landschap van de vallei. Het landschap met de kleine percellering, houtkanten en grachten is al bijna 200 jaar in deze toestand en is dus historisch waardevol.⁶ In Balen hoorden bij dit landschap ook watermolens. Twee watermolens zijn nog intact, het gaat om de “Topmolen” en de “Hoolstmolen”.⁷ De “Topmolen” is een kleine watermolen van het bovenslagtype uit

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21745>;

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21753>

³ www.erfgoedbalen.be

⁴ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=100011>

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21753>

⁶ [http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-](http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/info/ankerplaats.asp?struniek=A17001&strstr=A17001)

[vlaanderen/landschapsatlas/info/ankerplaats.asp?struniek=A17001&strstr=A17001](http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/info/ankerplaats.asp?struniek=A17001&strstr=A17001)

⁷ [http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-](http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/info/ankerplaats.asp?struniek=A17001&strstr=A17001)

[vlaanderen/landschapsatlas/info/ankerplaats.asp?struniek=A17001&strstr=A17001](http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/info/ankerplaats.asp?struniek=A17001&strstr=A17001)

1850.⁸ De “Hoolstmolen” is een watermolen op de Grote Nete van het onderslagtype uit de 18de eeuw, maar de eerste officiële vermelding dateert van rond 1289.⁹

Uit cartografische bronnen is geweten dat er een watermolen stond aan de samenvloeiing van de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete. De oudste cartografische bron is een kaart uit het Kaartenboek van de Abdij van Averbode (1650-1680).¹⁰ Op deze kaart is de samenvloeiing goed herkenbaar en staat er een watermolen (van het onderslagtype) afgebeeld. Ook op 18de en 19de-eeuwse kaarten zoals de Ferrariskaart en een kaart van Vandermaelen wordt de “Schepser watermolen” of de “moulin de Schepser” aangeduid. Ook op 20ste eeuwse topografische kaarten wordt de molen vermeld.

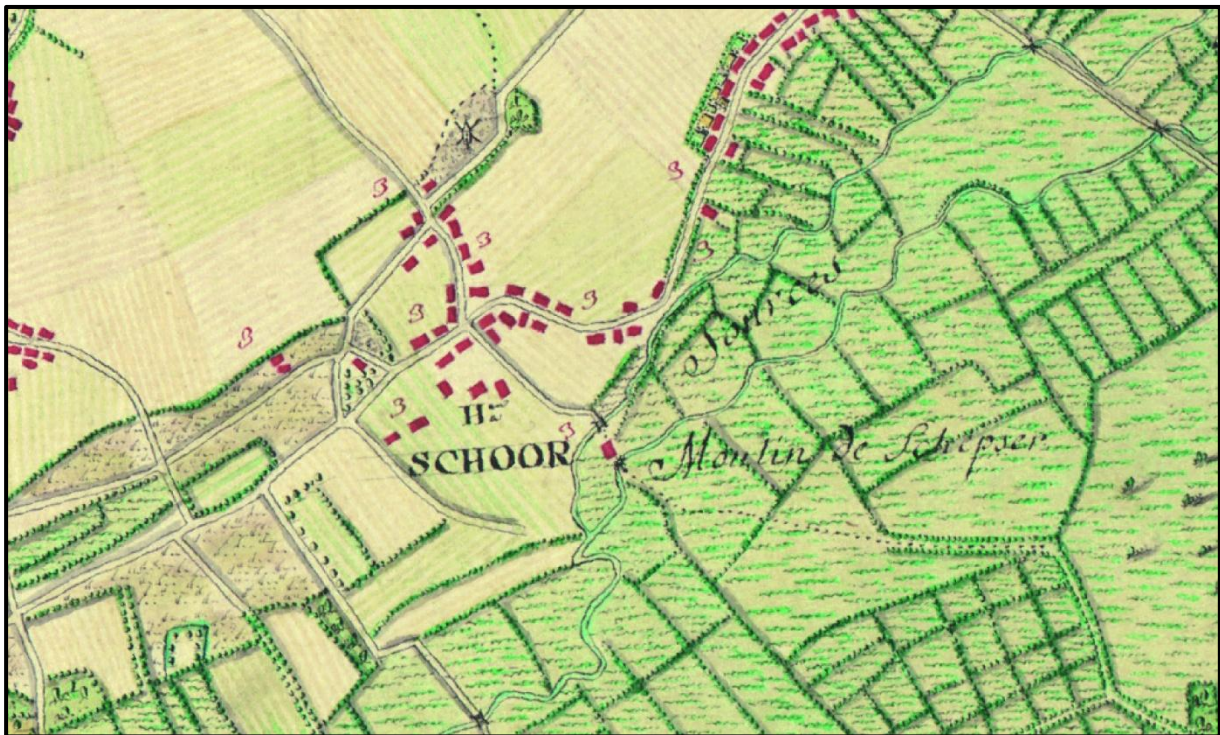

Figuur 2: Detail van de samenvloeiing met afbeelding van de watermolen uit het Kaartenboek van Averbode (1650-1680) (© Van Ermen (1997), Het Kaartenboek van Averbode (1650-1680)).

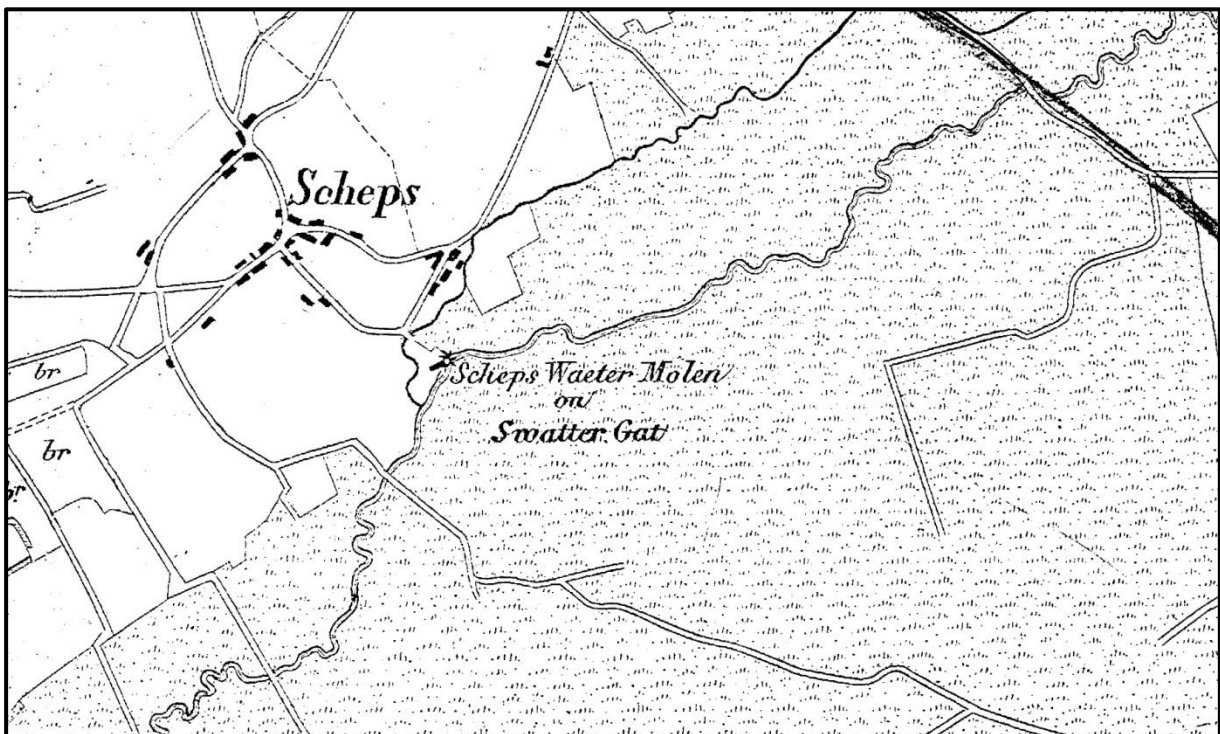
⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/52216>

⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/51941>

¹⁰ E. Van Ermen (1997) *Het Kaartenboek van Averbode 1650-1680*, Brussel.

Figuur 3: Uittreksel kaart van Ferraris (1777) met vermelding van "Moulin de Schepser" (© X (2009) De Grote Atlas van Ferraris).

Figuur 4: Kaart van Vandermaelen (1795-1869) met vermelding "Scheps Waeter Molen" (© Ph. Vandermaelen, *Nouvelle Carte topographique de la Belgique* 1847-1853).

4. ONDERZOEKSMETHODE

In de Schepsmolenstraat, aan de samenvloeiing van de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete, stond volgens cartografische bronnen een watermolen, die in 1906 afgebroken werd.¹¹ De vraagstelling bij dit onderzoek was dan ook of er van de molen nog restanten of eventuele vroegere versies te vinden waren.

De mogelijke vindplaats van de molen was reeds verstoord door de aanwezigheid van een huis met kelder uit het begin van de 20ste eeuw. Het huis in kwestie was afgebroken op het moment van de archeologische waarneming, enkel de kelder, een tegelvloer en enkele funderingsmuren waren nog aanwezig. Deze restanten zouden eveneens verwijderd worden met de kraan; de archeologische begeleiding van deze grondwerken vormde het voorwerp van de onderzoeksoopdracht. Aangezien het machinale verwijderen van dergelijke muurrestanten een verstoring van de omliggende grond met zich meebrengt, werd in overleg met Joke Bungeneers en Jan Ronsyn (provincie Antwerpen) besloten eerst langs weerszijden van de kelder een sleufje aan te leggen (1 kraanbak breed) om te bekijken of de kelder eventuele oudere sporen doorsneed. Daarnaast werd besloten ten oosten van de kelder, meer naar de beek toe, ook een proefput aan te leggen, aangezien de kans op restanten van de molen hier het hoogst werd ingeschat. Als laatste werd de kelder uitgebroken zodat ook eronder kon geregistreerd worden.

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Voor de registratie van de sporen en het benoemen van de foto's werd de code BASC12 (Balen – Schepsmolenstraat 2012) gebruikt.

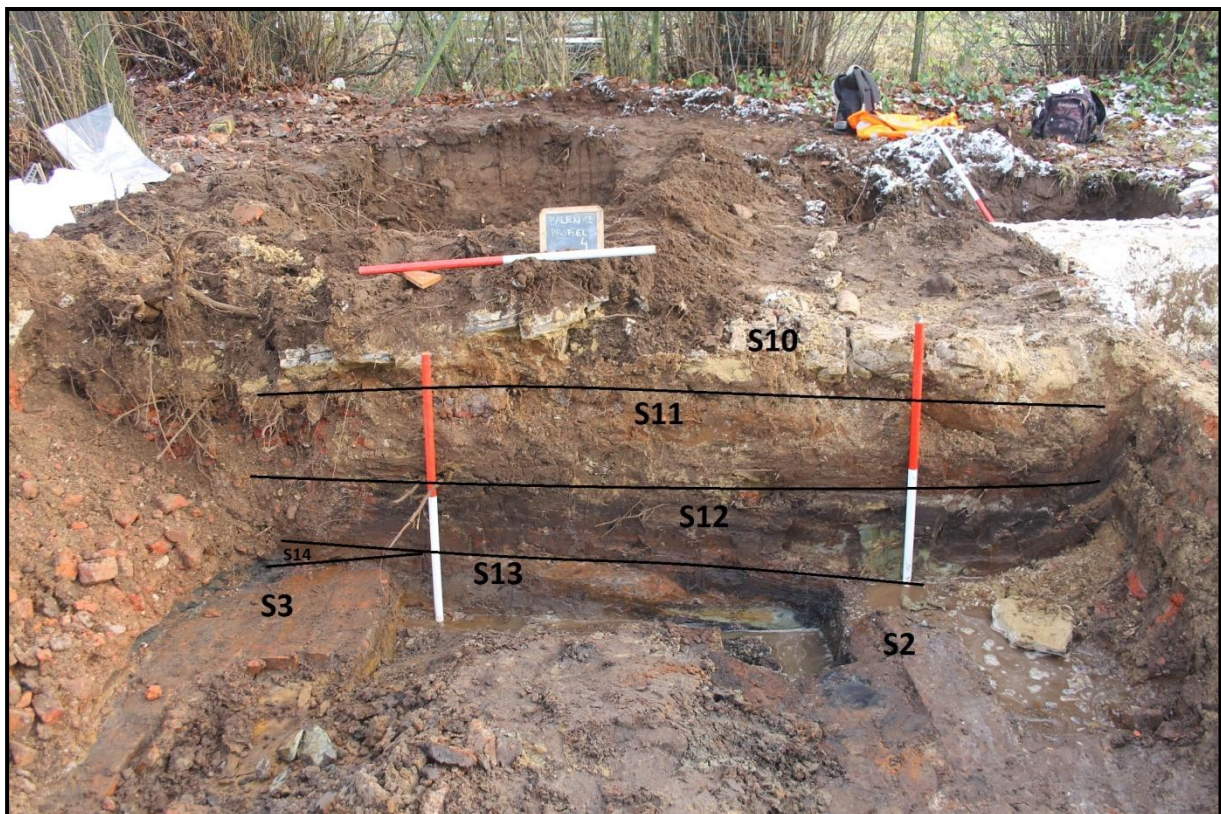
De spoorformulieren, de vondstenlijst, de fotolijst en de tekeningenlijst werden samengebracht in een digitale inventarislijst. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de grondplannen, de profielen en enkele coupetekeningen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven.

¹¹ Mondelinge informatie Richard Vermeulen, Erfgoed Balen.

5. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN

5.1. Stratigrafie

Algemeen kon waargenomen worden in de verschillende profielen dat voor de aanleg van het 20ste-eeuwse huis ofwel een grote bouwput werd aangelegd, ofwel werden er verschillende ophogingslagen aangebracht. Immers, tot ongeveer 90cm à 1 meter onder het huidige maaiveld bestaat de grond uit ophogingslagen. Een insteek voor de mogelijke bouwput werd niet geregistreerd, maar dit is mogelijk te wijten aan de grote omvang van de put. Het was dus niet enkel ter hoogte van de kelder dat de ondergrond verstoord werd, maar over de ganse oppervlakte waar het huis stond. Onder de tegels van de vloer van het huis was de bouwput/ophoging gevuld met een puinpakket van soms bijna een halve meter dik, met daaronder verschillende donkerbruine, zandige lagen. Onder de kelder werd een zwart pakket waargenomen. In profiel 4 (zie figuur 5) was de mogelijke aanzet van dit zwarte pakket zichtbaar.

Figuur 5: Sleuf 3, Profiel 4 aan de noordzijde van de kelder. De stratigrafie die waargenomen werd bestaat vooral uit de opvulling voor de bouwput van de 20ste-eeuwse hoeve.

5.2. Resultaten

5.2.1. Sleuf 1

Sleuf 1 lag tegen de oostzijde van de kelder. Deze put (ongeveer 1,5m op 1m met een diepte van 0,5m) werd niet door de archeologen aangelegd, maar was reeds aanwezig. Er werd een profiel opgeschoond om de stratigrafie te kunnen bestuderen (zie figuur 6 profiel 1). Er werd vastgesteld dat de aanwezige lagen waarschijnlijk allemaal tot de vulling van de bouwput/ophoging behoorden, aangezien geen aanlegsleuf zichtbaar was, en de zandige lagen wel baksteenbrokken en mortel bevatten.

5.2.2. Sleuf 2

Sleuf 2 werd aangelegd tussen de tegelvloer van het huis en de beek. Om de wortels van de omringende bomen niet te beschadigen, werd een kleine kraanbak gebruikt om een put van ongeveer 1 op 1m aan te leggen. In de profielen die opgeschoond werden was te zien dat sleuf 2 nog steeds behoorde tot de bouwput/ophoging voor het huis. Er was geen aanzet van de bouwput of ophoging zichtbaar. In profiel 2 (zie figuur 7) was duidelijk een 'recent' laagje aanwezig van grijze steenslagachtige kiezel (S6, stabilisatielaag of iets dergelijk?). Hieronder bevond zich een grote brok ijzerzandsteen. De steen lag niet in verband met andere zaken en vormde dus geen deel van een structuur.

Aan de tegenoverliggende zijde werd een funderingsmuur van het huis onderzocht (profiel 3, figuur 8). De muur leek niet gefundeerd op oudere funderingen. De onderzijde van de muur werd gemarkeerd door een geel zandlaagje.

5.2.3. Sleuf 3

Aan de noordzijde van de kelder werd sleuf 3 aangelegd. Onder de tegels en het gele zand (S10) waar de tegels in ingebed lagen, bevond zich een puinig pakket (S11, opvulling bouwput/ophoging van het huis). Hieronder lag een donkerbruin zandig pakket (S12, met soms kleiige brokken, waarschijnlijk ook opvulling bouwput/ophoging).

Onder dit pakket bevonden zich twee bakstenen structuren, S2 en S3 (zie figuur 9). S2 (zie figuur 10) bestond uit 1 laag bakstenen in L-vorm. De bakstenen hadden een

formaat van 22,0 x 10,0 x 6,0cm, opgevoegd met een donkergrijze kalkmortel. S2 stond niet in verband met de kelder. Het was niet duidelijk of S2 afgebroken was of niet. S2 was wel proper afgewerkt, terwijl de kelder langs de buitenzijde slordig opgevoegd is. Mogelijk behoort S2 tot een andere, oudere structuur.

Door de ontdekking van S3 werd sleuf 3 nog iets noordelijker uitgebreid. S3 (zie figuur 11) was een vloertje of pad bestaande uit bakstenen (17,5 x 8,5 x 4,5cm) in blokverband en enkele tegels (14,0 x 14,0 x 2,5cm). Er was geen mortel zichtbaar. De breedte van S3 bedroeg 116cm. De bewaarde (zichtbare) lengte betrof ongeveer 1m (+ losliggende bakstenen). Bovenop S3 lag een lemig zandlaagje (S14). In de oostelijke gelegen sleuf 2 leek S3 niet meer aanwezig te zijn. Het was ook hier niet duidelijk of S3 bij een oudere fase van de hoeve hoorde, of eerder deel was van een andere oudere structuur. Onder S3 bevond zich nog een gevlekte zandlaag gevolgd door de beige-gele, zandige moederbodem.

Tussen S2 en S3 was de aanzet zichtbaar van enkele meer lemige lagen (S13). Mogelijk is dit het begin van het zwarte pakket dat onder de keldervloer (sleuf 5) aangetroffen werd.

Figuur 6: Sleuf 1, profiel 1.

Figuur 7: Profiel 2: 'recente' laag S6 (tussen de rode lijnen).

Figuur 8: Profiel 3.

Figuur 9: Sleuf 3: profiel 4.

Figuur 10: Sleuf 3: S2.

Figuur 11: Sleuf 3: S3.

5.2.4. Sleuf 4

Tegen de zuidelijke keldermuur werd sleuf 4 aangelegd. Het profiel (zie figuur 12: profiel 5) in deze sleuf toonde weer een opeenvolging van lagen, waaronder hetzelfde puinpakket (hier S16) als in sleuf 3 profiel 4 (zie figuur 9). Er was opnieuw geen aanzet van de bouwput/ophoging zichtbaar. Onder het puinige pakket bevond zich nog een lichtbruin pakket zand (S17). Hieronder lag een grijs blauwig lemig zandpakket (S18) met mortelbrokken. De onderzijde van de keldermuur was hiermee niet bereikt, maar door het grondwaterniveau werd besloten hier niet dieper te graven. Het was niet duidelijk of de onderste twee lagen ook gewoon opvulling van de bouwput/ophoging waren, of deel van een ouder pakket. Toen later bij het afbreken van de kelder (zie sleuf 5) bleek dat er zich een zwart pakket onder de kelder bevond, leek het logisch dat S18 hier een deel van zou kunnen zijn.

Figuur 12: Profiel 5 in Sleuf 4.

5.2.5. Sleuf 5: onder de keldervloer

Bij het uitbreken van de kelder werd onder de vloer en het bijhorende puin een grijze tot zwarte, lemige laag (S19) aangetroffen. Er werd aan de kraanman gevraagd iets dieper te gaan om te kijken of er nog restanten van structuren aanwezig waren in dit natte pakket. Tien tot twintig centimeter dieper in het zwarte pakket bevonden zich inderdaad houten planken, rechtopstaand op hun lange zijde, als van een mogelijke bekisting of afboording. Langs weerszijden van de houten planken bevonden zich ronde houten paaltjes. Ook werden enkele rechthoekige houten elementen *in situ* geregistreerd. Deze zone was echter erg nat door de hoge grondwatertafel, wat het zicht belemmerde op de aanwezige sporen (alle houten elementen werden aangeduid als S20, zie figuren 13, 14 en 15).

Figuur 13: Sleuf 5: Overzicht houten planken onder de keldervloer, in de zwarte laag S19.

Figuur 14: Sleuf 5: Detail van de houten structuren (S20) onder de keldervloer. De witte prikkers markeren de positie van houten paaltjes.

Figuur 15: Sleuf 5: Rechthoekige houten balk onder de keldervloer.

6. BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN

Er werd maar in beperkte mate vondstmateriaal gerecupereerd gezien de grote verstoringsgraad. In de bruine lagen die deel uitmaken van het ophogingspakket of de vulling van de bouwput werd een schapenbel gevonden (zie figuur 16).

Onder de funderingsmuur van de kelder (S1) werd in de bruine laag (S4, profiel 3, sleuf 2) een munt (koperlegering) gevonden met op de voorzijde 'XII Heller Reichs Stadt Aachen' en op de achterzijde een adelaar. Deze munt werd geslagen tussen 1757 tot 1798, maar is in slechte staat en moeilijk leesbaar.

Een andere metalen vondst was het blad van een werkinstrument, mogelijk een pikhouweel (zie figuur 17), met een lengte van 34cm.

Het aardewerk dat gevonden werd in de opvullings-of ophogingslagen bestond uit enkele scherven rood geglazuurd aardewerk en vooral industrieel wit aardewerk. Eén scherf had een 'Boch'- stempel (inv. nr. 6), te dateren tussen 1850 en 1920.¹² Deze scherf werd gevonden in het laagje steenslag (S6, zie figuur 7). In de grijze laag werden enkele scherven rood geglazuurd aardewerk gevonden van een hengselpot (of mogelijk komfoor). De vorm wijst op een datering in de 19de eeuw. Er werden ook enkele fragmentjes van fijne stelen van pijpjes in witte aarde gevonden.

Naast aardewerk en metaal werd ook een mogelijk fragment van een maalsteen gerecupereerd (zie figuur 18).

Figuur 16: Schapenbel gevonden in S5/7/9 (inv. nr. 2).

¹² <http://www.royalboch.com/de-merken-van-royal-boch/>

Figuur 17: Blad van een werktuig, mogelijk een pikhouweel, gevonden in de 'zwarte laag' S19 (inv. nr. 10).

Figuur 18: Mogelijk fragment van een maalsteen, gevonden vlak naast S3 (S12/14, inv. nr. 9).

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

Er zijn verschillende aanwijzingen dat er zich in de ondergrond nog restanten bevinden die ouder zijn dan het 20ste-eeuwse huis. Onder de kelder van het huis bevond zich een grijs tot zwart lemig pakket zand, waarin houten planken en paaltjes (S20) *in situ* bewaard waren. De bewaring van de houten elementen was goed, waarschijnlijk dankzij de natte omgeving. Bovenaan dit pakket werden rode geglazuurde scherven gevonden die waarschijnlijk in de 19de eeuw te dateren zijn. De omvang van het pakket, zowel in tijd als in ruimte, is niet gekend. Het is mogelijk dat de houten structuur een deel is van de watermolen die hier tot op het einde van de 19de eeuw stond. Oudere restanten werden op dit niveau niet gevonden.

Naast het zwarte pakket met de houten elementen zijn er nog twee andere structuren, namelijk het pad of vloertje S3 en het L-vormige bakstenen muurtje S2. De stratigrafische verbanden zijn niet geheel duidelijk door de beperkte grootte van de sleuven. De situatie liet echter ook niet toe om de sleuven uit te breiden. S2 lijkt wel bovenop de aanzet van het zwarte pakket te liggen, en dus toch later te zijn. S3 ligt eerder aan de rand van de aanzet van het zwarte pakket, en lijkt gelijktijdig. Vlak naast S3 (in de onderzijde van S12/S14) werd een mogelijk fragment van een maalsteen gevonden, wat uiteraard ook in verband kan gebracht worden met de watermolen.

Rondom en bovenop deze structuren werden een aantal ophogings- of opvullingslagen geregistreerd die te maken hebben met de aanleg van het 20ste-eeuwse huis (ofwel puur ophoging, ofwel opvulling van een bouwput). De omvang van de ophoging/opvulling is niet gekend, waardoor de stratigrafie niet altijd duidelijk is. Een van deze lagen was S6 in sleuf 2, die door een 'Boch'-scherf gedateerd werd tussen 1850 en 1920. Dit lijkt overeen te stemmen met de aanleg van het huis. In een bruine laag (S4) onder een funderingsmuur van het huis werd een munt gevonden die in de tweede helft van de 18de eeuw gedateerd werd. De laag onder de funderingsmuur zou dus mogelijk eind 18de, begin 19de eeuw gedateerd kunnen worden. Het kan echter ook om verspitte aarde uit de omgeving gaan (er was immers weinig verschil te zien in de bruine grond en het stratigrafische overzicht was erg beperkt).

8. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

De aangetroffen structuren zijn op dit moment niet bedreigd, aangezien enkel de aanwezige muren en verhardingen van het 20ste eeuwse huis verwijderd worden en er wordt niet dieper gegraven. De houten structuren bevinden zich bovendien in een vochtig milieu, waardoor ook de bewaringstoestand *in situ* erg goed is.

Indien echter in de toekomst er toch graafwerken zouden plaatsvinden, of indien de grondwatertafel verlaagd wordt, lijkt het aangewezen een archeologische opgraving uit te voeren, teneinde de houten structuren volledig te kunnen onderzoeken.

9. SYNTHESE

In het kader van de sloop van een huis in de Schepsmolenstraat 2 te Balen (provincie Antwerpen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv op 6 december 2012 een archeologische waarneming uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de provincie Antwerpen. Langs de kelder van het huis werden 4 sleuven onderzocht. Een vijfde sleuf werd bekeken na het verwijderen van de kelder zelf. In de Schepsmolenstraat, aan de samenvloeiing van de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete, stond volgens cartografische bronnen een watermolen, die in 1906 afgebroken werd. De vraagstelling bij dit onderzoek was dan ook of er van de molen nog restanten of eventuele vroegere versies te vinden waren.

De registratie en documentatie van de archeologische sporen leverde een aantal sporen op die mogelijk restanten zijn van de oude watermolen. Het gaat om twee bakstenen structuren en een houten constructie met planken en paaltjes in een zwart pakket. Het materiaal dat dateerbaar was, leek te wijzen op een datering in de 19de eeuw. De omvang van het pakket is echter niet gekend, noch in tijd, noch in ruimte. Verder werden verschillende lagen geregistreerd die verband houden met de aanleg van het huis in de eerste helft van de 20ste eeuw.

Aangezien de site momenteel niet bedreigd is, wordt het niet noodzakelijk geacht om een archeologisch vervolgonderzoek te adviseren op dit moment. Deze aanbeveling heeft geen enkele bindende kracht, maar dient als advies voor de bevoegde overheid, Onroerend Erfgoed, die uiteindelijk beslissingsrecht heeft over het vervolgtraject.

10. LITERATUUR

- **Onuitgegeven bronnen**

- Interne documenten provincie Antwerpen.

- **Uitgegeven bronnen**

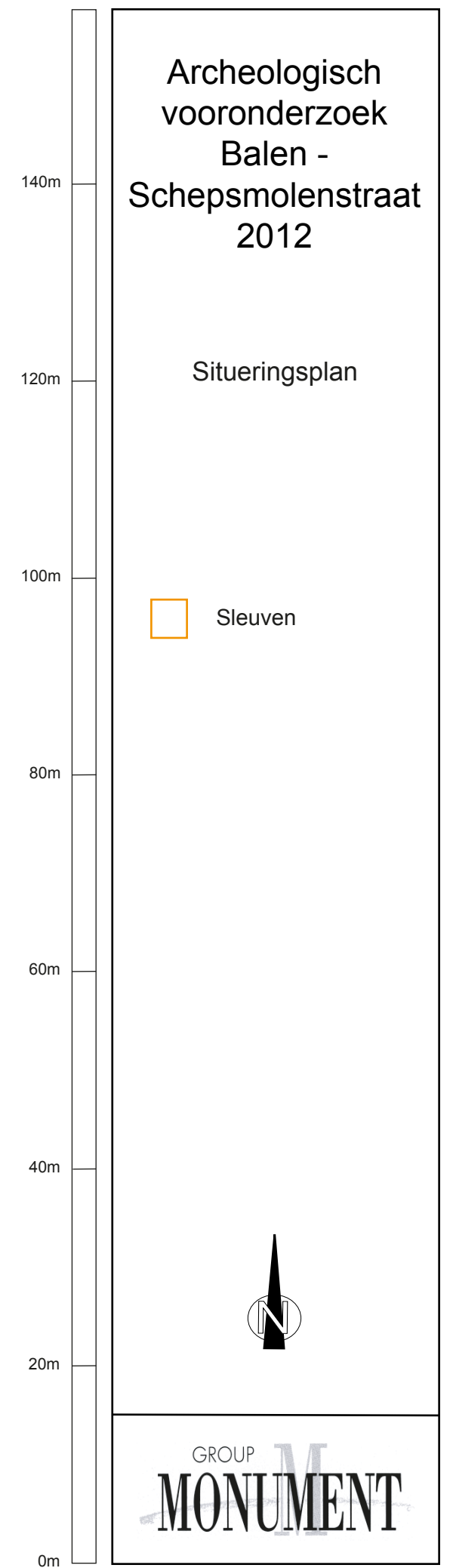
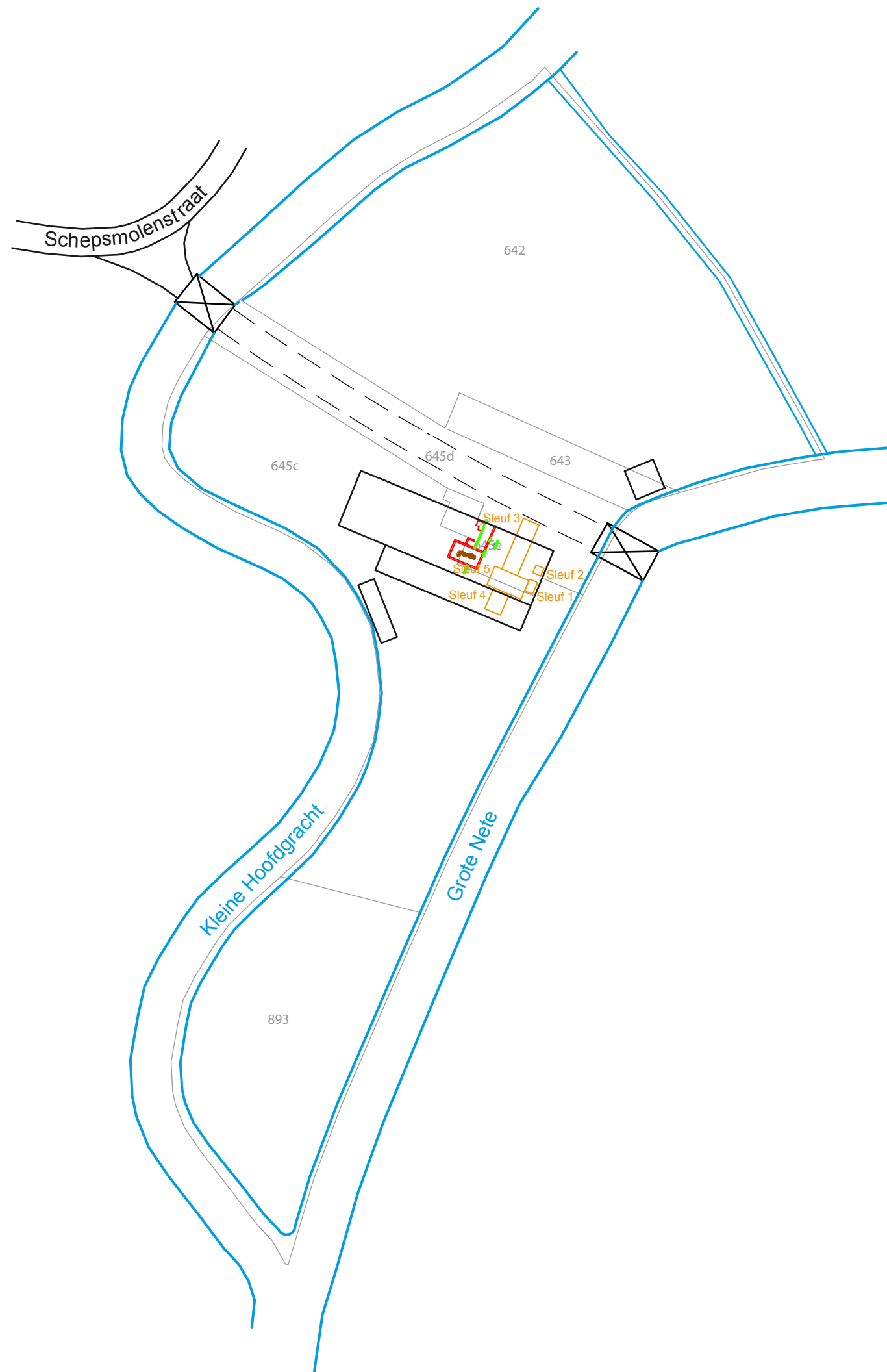
- E. Van Ermen (1997) *Het Kaartboek van Averbode 1650-1680*, Brussel.
- X (2009) *De Grote Atlas van Ferraris*.
- Ph. Vandermaelen, *Nouvelle Carte topographique de la Belgique 1847-1853*

- **Internetbronnen**

- Google Maps
- <http://www.geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas>
- http://www.provant.be/binaries/5_6_tcm7-155817.pdf (7 december 2012).
- <http://www.royalboch.com/de-merken-van-royal-boch> (10 december 2012).
- www.inventaris.onroenderfgoed.be
- www.cai.erfgoed.net
- www.erfgoedbalen.be

11. BIJLAGEN

- Situeringsplan
- Overzichtsplan
- DVD met daarop alle foto's, plannen, inventarissen, dit rapport en bijlagen

Archeologisch
vooronderzoek
Balen -
Schepsmolenstraat
2012

Sporenplan

- Afgebroken woning
- Bakstenen muren
- Houten elementen
- Brok ijzerzandsteen

GROUP
MONUMENT